

САМООСВІТА ВЧИТЕЛЯ ЯК ЗАПОРУКА ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Сьогодення висуває до освіти нові умови. Глобалізація, швидка зміна технологій, утвердження пріоритетів сталого розвитку суспільства зумовлюють зростання ролі освіти.

Якість освіти є багатограним поняттям. У даній статті зроблено акцент на носія знань, який може майстерно передавати ці знання, використовуючи різноманітні методики навчання.

Так, якість освіти залежить від педагогічної майстерності вчителя, від взаємодії, взаєморозуміння учнів і вчителів. Учителі мусять іти в ногу із часом і застосовувати на уроках нові педагогічні технології. Традиційний урок зі 100-відсотковою дисципліною й пасивною роллю учнів має залишитися в минулому. Учитель повинен уміти знаходити хороше в будь-якому з учнів, навіть у «найбезнадійнішому», чуйно та мудро підтримувати дітей у пошуку самих себе і знань. Допомогти дітям у нелегкій роботі самопізнання й самоосвіти, відкрити перспективу їхнього людського і професійного зростання, навчити трудитися розумом і душею – обов'язок і перша справа педагога, а також першорядний критерій оцінювання діяльності вчителя.

Педагогічна майстерність – велике диво, яке народжується миттєво, коли педагог обов'язково мусить знайти оригінальне рішення, виявити педагогічний дар, віру в нескінченні можливості людського духу.

Творчість педагога – це вища форма активної діяльності вчителя з перетворення педагогічної діяльності, у центрі якої – учень. При цьому педагогічна творчість матиме місце, якщо просвітня діяльність учителя характеризується такими показниками, як систематичне переосмислення своєї діяльності у світлі наукових теоретико-педагогічних знань, створення своєрідних і ефективних шляхів вирішення професійно-творчих завдань у

конкретний момент педагогічної діяльності, які сприяють виробленню самостійної професійної позиції.

Якщо до внутрішніх передумов творчості педагога належить взаємодія низки найважливіших психічних процесів, станів та індивідуально-психологічних властивостей його особистості (інтуїції, уяви, усвідомлюваного й неусвідомлюваного, наполегливості, самокритичності, працьовитості, високої мовної культури), то до компонентів творчості – знання, світогляд, педагогічна техніка й культура (мислення й самосвідомість), самостійна професійна позиція. Компоненти творчості є і змістовими елементами особи педагога. І продуктами віддзеркалювання педагогічної діяльності в його відчуттях, свідомості, пам'яті, і результатами творчих сил і можливостей учителя. Компоненти творчості педагог отримує протягом усієї професійної діяльності. Через психічну діяльність удосконалюються компоненти творчості, що є своєрідним «інтегратором», на базі якого формується самостійна професійна позиція: від професіоналізму – до майстерності; від майстерності – до подвижництва. Звідси напрашується висновок, що при слабкому функціонуванні хоча б одного з компонентів творчості не можливо розраховувати на значні успіхи.

В.Кан-Калик дуже чітко визначив свій підхід до суті педагогічної творчості як особливий, включивши в нього органічну взаємодію творчого процесу педагога: «Творчий процес педагога розглядається як діяльність, спрямована на постійне вирішення незліченної кількості виховних завдань у змінних обставинах, під час якої педагог виробляє і втілює в спілкуванні оптимальні, органічні для даної педагогічної індивідуальності, не стандартизовані педагогічні рішення, опосередковані особливостями об'єкта – суб'єкта педагогічної дії».

Отже, суть педагогічної творчості найчастіше бачать у поєднанні вміння діяти самостійно і при цьому адекватно в неповторних ситуаціях, зі здатністю осмислювати свою діяльність у світлі науково-теоретичних педагогічних знань, а також у вивченні правильної міри співвідношення автоматизованих і

неавтоматизованих компонентів. Специфіка педагогічної творчості в тому, що вона завжди цілеспрямована: сприяє взаємозбагаченню, творчій співпраці вчителя й учня. З одного боку, безпосередня участь педагога веде до розгортання, перебігу й завершення процесу пізнання учня. З іншого боку, він сам неминуче освоює основи науки про мислення, пізнання, основні закономірності його розвитку. При цьому педагогічна самосвідомість – ключ до вирішення багатьох завдань, пов'язаних з наявністю в педагога потреби в постійному самовдосконаленні.

Основною умовою творчої самореалізації вчителя, з нашої точки зору, виступає професійна компетентність. Н. Волкова зазначає, що сучасний учитель повинен володіти такими компетентностями:

- громадянська компетентність: виявляється у здатності орієнтуватися у суспільно-політичному просторі держави, застосовувати нормативно-правові процедури та законодавчі акти регулювання особистого життя та фахової діяльності;

- соціальна компетентність – здатність проектувати стратегії свого життя, індивідуумів, різних соціальних груп відповідно до усталених норм і правил соціальної взаємодії (виявляти ініціативу, регулювати міжособистісні, групові відносини; долати конфлікти тощо);

- загальнокультурна компетентність полягає в культурі міжособистісних відносин, толерантності, знанні та використанні рідної та іноземних мов, застосуванні методів самовиховання, сприянні розвитку творчості, інноваційного мислення та підприємництва, формуванні гуманістичного світогляду, визначенні духовно-ціннісних орієнтирів, моральних і етичних принципів особистості; розумінні вагомості навчання впродовж життя;

- уміння вчитись – здатність уявляти, прогнозувати, досягати результатів діяльності; знати й застосовувати прийоми смислового групування матеріалу, упорядковувати та відтворювати інформацію, уміти перетворювати інформацію на спосіб діяльності, сприймати та опрацьовувати матеріал

залежно від мети діяльності, формувати узагальнення, критичні судження та оригінальні думки, моделювати, комбінувати, доповнювати, перетворювати, інтегрувати способи перевірки й контролю власної діяльності, оцінювати навчальні дії учнів;

- технологічна компетентність – здатність учителя орієнтуватись в інформаційному просторі, використовувати технічні та мультимедійні засоби, володіти й оперувати інформацією відповідно до професійних потреб, оцінювати досягнутий результат;

- науково-методична компетентність – поінформованість у сфері освітніх інновацій, інтерактивного навчання, використання інформаційних освітніх технологій моніторингу та управління освітніми процесами;

- прогностична компетентність – здатність до визначення та втілення фахових проєктів, аналізу партнерських відносин, ділового співробітництва, передбачення наслідків фахової та особистої діяльності;

- комунікативна компетентність – об'єктивне сприйняття партнерів по взаємодії, знаходження адекватного стилю й тону спілкування, урахування індивідуальних особливостей, уміння активно слухати, вільно володіти вербальними, комп'ютерними засобами комунікацій;

- здоров'язбережувальна компетентність – культура здорового способу життя (підтримка власного духовного здоров'я, фізичної форми), поінформованість у способах психологічного захисту й підтримки;

- підприємницька компетентність – здатність організувати власну трудову діяльність, роботу колективу, аналізувати та оцінювати власні професійні можливості, презентувати та поширювати інформацію про результати власної діяльності й діяльності колективу;

- налаштованість на саморозвиток і самовдосконалення – потреба й готовність до самоосвітньої діяльності, творчого самовдосконалення впродовж життя через осмислення досягнутих результатів і самостійний вибір нових цілей і завдань;

– рефлексивна компетентність – реалізується через механізми рефлексії (процес осмислення, критичний аналіз та переосмислення особистісних смислів та змісту професійної педагогічної діяльності, вчинків, поведінки), забезпечує розвиток і саморозвиток, своєчасну корекцію й адекватний розвиток інших компетентностей; сприяє творчому підходу до професійної діяльності, досягненню її максимальної ефективності та результативності .

Таким чином, з вищезазначеного зрозуміло, що оволодіння даними компетентностями може гарантувати успішну самореалізацію вчителя в професійній сфері.

На якому б етапі життєвого досвіду та професійного шляху не перебував учитель, він ніколи не може вважати власну освіту завершеною, а саме професійну компетентність повністю сформованою. Сьогодні кожен педагог самостійно вивчає найважливіші аспекти своєї майстерності, цьому значною мірою сприяє діагностика професійних труднощів та успіхів учителя. Така діагностика спрямована на:

- формування мотивації пізнавальної активності школярів;
- відслідковування рефлексії учнів;
- відслідковування розвитку цінної сфери учнів;
- контроль взаємин учителів і учнів;
- адекватне оцінювання результатів діяльності учнів;
- здійснення диференціації та індивідуалізації навчального процесу;
- структурування навчального матеріалу з теми.

Працюючи над собою, можна побачити, що багато перешкод у власному розвитку лише здаються не переборними. Пізнати себе допоможуть такі поради:

- читаючи, більше дізнаватися про те, що відкриває вас, психологію індивідуального розвитку;
- розмовляючи з родичами та друзями, наполягайте на серйозних темах;

- засвоюючи новий досвід, спробуйте провести уроки в новому, невластивому вам стилі, адже навіть коли такий експеримент буде не вдалим, він дозволить виявити ваші потенційні можливості;

- роблячи помітки, щодо певних думок, пізніше «ознайомтеся з ними». Інколи це дає дивний, несподіваний для самої себе результат;

- приєднуючись до групи індивідуального розвитку особистості, обирайте ту, члени якої вам близькі за переконаннями;

- слухаючи лекції та беручи участь у дискусіях, виявляйте своїх супротивників. Ця альтернатива може бути для вас джерелом корисної інформації про себе.

Згадуючи своє виховання, проводьте глибокий самоаналіз.

Кожен спеціаліст має поповнювати, поглиблювати та вдосконалювати свої знання. «Учитель живе доти, доки він учиться. Як тільки він перестає вчитися, у ньому помирає вчитель». Ці слова К. Ушинського сьогодні актуальні як ніколи.

Щоб успішно вирішувати завдання, які стоять перед учителем, щоб бути для учнів завжди цікавою людиною, треба активно працювати над собою – це запорука професійного успіху. Учитель мусить обов'язково займатися самоосвітою. Рушієм цього процесу є бажання змінити себе і вдосконалитись.

Самоосвіта – процес самовиховання, самоорганізації індивіда, самоспрямування своєї життєдіяльності в бажаному напрямі. Так , самоосвіта є характерною ознакою сучасної людини і стосується будь-якої особистості, здатної до самореалізації.

Самоосвіта педагога буде продуктивною, якщо:

- у процесі самоосвіти реалізується потреба педагога до власного розвитку й саморозвитку;

- педагог володіє способами самопізнання й самоаналізу з педагогічного досвіду. Педагогічний досвід учителя є чинником зміни освітньої ситуації. Учитель розуміє як позитивні, так і негативні моменти своєї

професійної діяльності, визначає свою недосконалість, а отже, є відкритим для змін.

– педагог володіє розвиненою здатністю до рефлексії. Педагогічна рефлексія є необхідним атрибутом учителя – професіонала (під рефлексією розуміється діяльність людини, спрямована на осмислення власних дій, своїх внутрішніх відчуттів, станів, переживань, аналіз цієї діяльності й формулювання висновків). При аналізі педагогічної діяльності виникає потреба в отриманні теоретичних знань, оволодінні діагностикою, самодіагностикою і діагностикою учнів, придбанні практичних умінь аналізу педагогічного досвіду;

– програма професійного розвитку вчителя включає можливість дослідницької, пошукової діяльності;

– педагог володіє готовністю до педагогічної творчості;

– здійснюється взаємозв'язок особистого і професійного розвитку й саморозвитку.

Удосконалення якості навчання й виховання в середній школі безпосередньо залежить від рівня підготовки педагогів. Безперечно, що цей рівень повинен постійно зростати, і в цьому випадку ефективність різних курсів підвищення кваліфікації, семінарів і конференцій невелика без процесу самоосвіти вчителя. Самоосвіта – потреба творчої і відповідальної людини будь-якого фаху, тим більше професії з підвищеною моральною і соціальною відповідальністю, якою є професія вчителя.

Створення умов для розкриття потенційних можливостей:

– Розклад уроків згідно з науковими рекомендаціями.

– Тарифікаційне навантаження з урахуванням профільності навчання та професійної компетентності вчителя.

– Самоосвіта, надання методичного дня.

– Методичні об'єднання вчителів, творчі групи.

– Організація зустрічей із творчими людьми.

– Курси підвищення кваліфікації.

– Залучення вчителів до управлінської діяльності.

- Науково-методичні та психолого-педагогічні семінари, тренінги.
- Робота бібліотеки, виставка нових бібліотечних надходжень.
- Допомога у видавничій діяльності.
- Вивчення й узагальнення досвіду роботи вчителя.
- Організація творчих звітів.
- Методична допомога.
- Моральне стимулювання.

Результативність педагогічної компетентності:

- Самоосвіта вчителя й учнів.
- Розвиток усіх учасників навчально-виховного процесу.
- Забезпечення загальної – середньої освіти відповідно до здібностей та індивідуальних можливостей учнів.
- Формування творчої особистості учня.
- Самодіагностування.
- Співпраця – активне включення в процес навчання.
- Емоційне співчуття.
- Контроль за навчальним процесом.

Класифікація методико-педагогічних заходів щодо стимулювання самоосвіти педагогів:

I група заходів спрямована на підсилення практичного напрямку самоосвіти:

- - навчальні семінари на базі відкритих уроків;
- вирішення проблемних дидактичних завдань;
- інструктивно-методичні консультації та наради;
- уроки-тренінги;
- співбесіди з учителями.

II група заходів спрямовано на підсилення наукового напрямку самоосвіти, до неї входять:

- психолого-педагогічні семінари;
- презентації педагогічних новинок;

- проблемні семінари;
- педагогічне читання

III група заходів передбачає колективну творчість:

- «круглий стіл»;
- випуск методичного бюлетеня;
- творчі майстерні.

III група заходів заохочує вчителів до активної творчої діяльності та включає:

- предметно-методичні тижні;
- ділові ігри;
- конкурси професійної майстерності.

IV група заходів заохочує вчителів до активної творчої діяльності та включає:

- предметно-методичні тижні;
- ділові ігри;
- конкурси професійної майстерності

V група заходів спрямована на презентацію індивідуальних здобутків.

Це:

- публікація методичних знахідок;
- творчі звіти;
- майстер-клас.

У сучасних умовах кожен творчий учитель має обирати своє педагогічне кредо, свою філософію навчання й виховання «Навчайся й навчай із задоволенням».

Головне, щоб учитель менш за все залежав від оточення, не намагався бути простим виконавцем у спільній діяльності, працював творчо, з вогником, почував себе джерелом ініціативи для інших. «Кожен учитель може дозволити собі бути талановитим» – пам'ятка для кожного педагога.

Систематичним відстеженням рівня особистісного й професійного зростання педагога дає можливість своєчасної корекції підготовки вчителя до вищого рівня професійної діяльності.

Самоактуалізація особистості педагога – найважливіша умова розвитку потенціалу дитини.

«Я кажу вам, без прагнення до наукової роботи вчителя елементарної школи неминуче підпадає під владу трьох педагогічних демонів: механічності, рутинності, банальності. Він дерев'яніє, кам'яніє, опускається» (А.Дістервег)

Індивідуальний творчий план

Учителя _____

Предмет, прізвище, ім'я по батькові

На _____ навчальний рік

№	Розділи	Зміст роботи
1.	Підвищення фахового рівня	
2.	Науково-методична робота з предмета. Інноваційні технології.	
3.	Позакласна робота	
4.	Вивчення та впровадження передового педагогічного досвіду	
5.	Підвищення психолого-педагогічного рівня	
6.	Творча робота з класом, батьками	

Анкета для самооцінки вчителем своєї діяльності

1. Чи пов'язуєте Ви свої труднощі з тим, що недостатньо глибоко знаєте теоретичні питання психології дитини? *(Так, важко відповісти, ні).*

2. Можливо, Ваші труднощі пов'язані з тим, що Ви оволоділи не всіма способами, методами, прийомами, активізації учнів у процесі навчання? *(Так, важко відповісти, ні).*

3. Чи важко Вам формулювати питання проблемного характеру, створювати проблемні ситуації в навчальному процесі? *(Так, важко відповісти, ні).*

4. Чи часто Вам вдається на заняттях організувати роботу учнів так, щоб вона проходила у формі невеликого дослідження? *(Так, важко відповісти, ні).*

5. Чи важко Вам організувати дискусію на уроках? *(Так, важко відповісти, ні).*

6. Чи завжди Вам вдається підготувати завдання різного рівня складності для учнів? *(Так, важко відповісти, ні).*

7. Чи часто Ви можете визначити, який вид завдань буде важким для учнів? *(Так, важко відповісти, ні).*

8. Чи важко Вам аналізувати навчальний матеріал із точки зору сучасних досягнень науки, розвитку наукового знання? *(Так, важко відповісти, ні).*

9. Чи завжди Вам вдається вибрати відповідний метод чи методичний прийом для реалізації мети уроку? *(Так, важко відповісти, ні).*

10. Чи можете Ви оцінити, що не вдалося Вам на тому чи іншому уроці, які були труднощі? *(Так, важко відповісти, ні).*

11. Чи завжди Вам вдається бачити недоліки тих уроків, які Ви відвідуєте (уроки Ваших колег)? *(Так, важко відповісти, ні).*

Професійна майстерність будь-якого спеціаліста, і педагога зокрема, не може бути набутою раз і назавжди. Постійний розвиток соціально-економічних, політичних і культурних умов життя певним чином впливає на освітню сферу, що призводить до пошуків нових навчальних і виховних технологій, форм і методів роботи всіх освітніх ланках.

Проблема якісної професійної підготовки майбутніх учителів залишається актуальною в будь-якому суспільстві. У зв'язку із цим на сучасному етапі відбувається підвищення вимог суспільства до творчого потенціалу вищих педагогічних навчальних закладів освіти; інтенсивно ведеться пошук і розробка оптимального змісту, форм і методів підготовки

педагогічних кадрів, готових до професійної творчості, яка сприяє самоактуалізації і самореалізації як учителів, так і їх вихованців. У наш час творчий підхід до виконання професійних обов'язків одночасно є і умовою, і показником інтенсивного оновлення педагогічної праці. Тому ми приєднуємось до думки Є.С. Жарикова та С.Л. Крушельницького, що в майбутньому здатність до творчості буде одним із найголовніших критеріїв професійної придатності вчителя.

С.О.Сисоева вводить чотири рівні творчої педагогічної діяльності вчителя:

1) репродуктивний рівень характеризується тим, що вчитель, працюючи на основі вироблених до нього методик, рекомендацій, досвіду вибирає ті, які найбільше відповідають конкретним умовам його праці та індивідуально-психологічним особливостям учнів;

2) раціоналізаторський рівень характеризується тим, що вчитель на основі аналізу свого досвіду, конкретних умов своєї педагогічної діяльності вносить корективи у свою роботу, удосконалює, модернізує деякі елементи існуючих рекомендацій, методик, досвіду відповідно до нових завдань, які виникають у конкретних умовах;

3) конструкторський рівень характеризує діяльність учителя тоді, коли на основі власного досвіду, самоаналізу своєї діяльності й знань психолого-педагогічних особливостей кожного учня та учнівського колективу в цілому, вчитель, використовуючи існуючі методики, рекомендації, передовий досвід, конструює власні варіанти вирішення педагогічних проблем, прагнучи до найбільш оптимального їх розв'язання;

4) новаторський рівень характеризується тим, що вчитель підходить до вирішення педагогічних проблем на принципово нових засадах, які відрізняються новизною, оригінальністю та високою результативністю.

Професійно зростаючий педагог упроваджує сучасні освітні технології, поповнює банк сучасних форм, методів, засобів організації навчальної діяльності учнів.

Саме тому кожний педагог, якщо він прагне бути затребуваним освітньою системою, повинен постійно вдосконалювати свій професіоналізм, щоб відповідати вимогам сучасності.

Література:

1. Демиденко В. Самореалізація: сутність, становлення, розвиток // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 2. – С. 32–37.
2. Слостенин В.А. Формирование личности учителя в процессе его профессиональной подготовки. – М.: Педагогика, 1986. – 215 с.
3. Волощук І.С. Методи розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку: Методичний посібник // Рідна школа. – 1998. – № 3, № 6. – С.29.
4. Волощук І.С., Лукашевич С. Вчитель обдарованих дітей // Світло. – 1997. – №4. – С. 27-29.
5. Кан-Калик В.А., Никандров Н.Д. Педагогическое творчество. – М.: Педагогика, 1990. – 144 с.
6. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість: Монографія. – Х. – К.: Каравела, 1998. – 150 с.